

BASKETBOL HAKEMLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SPORTMENLİK DIŞI DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

Bahri GÜRPINAR*, Özbay GÜVEN**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışların belirlenmesi ve bu davranışların hakemlerin çeşitli değişkenleri açısından incelenmesidir. Araştırmaya 2007-2008 sezonunda Türkiye basketbol liglerinde maç yöneten 192 gönüllü basketbol hakemi katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu" ve "Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, basketbol hakemlerinin sportmenlik dışı davranışlar anketinden aldıkları puanların hakemlerin; yaşı, cinsiyeti, mezun olduğu bölümü, hakemlik yaşı, bir önceki sezonda maç yönettiği klasmanı, klasmanında bir sezonda yönettiği ortalama maç adedi ve hakemlik yaptığı branşta lisanslı olarak sporculuk yapıp yapmadıklarına davranışı yapan gruba göre, davranışın yapıldığı gruba göre ve yapılan davranışın türüne göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, çalışmada sportmenlik dışı davranışlar bakımından basketbol ligleri arasında farklılıklar araştırılmış ve elde edilen veri sonucunda basketbol ligleri arasında farklılıklar olduğu ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sportmenlik, Hakem, Basketbol.

Geliş tarihi: 11.02.2011; Yayıma kabul tarihi: 02.06.2011

* Öğretmen Necla Kızılbağ Anadolu Lisesi, ANKARA.

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA.

ANALYZING THE UNSPORTSMANLIKE BEHAVIORS THAT BASKETBALL REFEREES' MEET

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze the unsportsmanlike behaviors that basketball referees' meet and analyzing those behaviors considering some variables of referees. 192 basketball referees officiating in Turkey's 1st, 2nd and 3rd league of basketball in the season of 2007-2008 voluntarily participated in this study. "Personal Information and Opinion Form" and "Unsportsmanlike Behaviors Questionnaire" were used in the study as the data-collection tools. At the end of this research, the opinion's of basketball referees were evaluated; in addition, basketball referees' scores collected through the questionnaire were differed from the age, gender, undergraduate faculty of the referees, years in officiating, number of match officiated in one season, officiating league of previous season and whether the referee professionally participated in that particular sport according to the resource of the unsportsmanlike behavior, according to the direction of the action, and the type of action taken place. Furthermore, basketball league division comparisons in terms of the unsportsmanlike behaviors were compared and it has been supported with the data that unsportsmanlike behaviors and their magnitude found to be representing differences from division to division.

Key Words: Sportsmanship, Referee, Basketball.

GİRİŞ

Spor, insanın aklını ve vücudunu kullanarak rakibine, kendisine, tabiata, mesafeye ve zamana karşı, eşit kurallar içerisinde yaptığı bir mücadele şeklidir. Sporun temelinde mücadele ve rekabet unsuru vardır. Spor, kişilerde ve toplumda sağlıklı ilişkilerin oluşmasına olanak sağlayan, kurallara saygıyı ve sosyal barışa inanmış bireyleri kazandıran bir araçtır⁽¹⁸⁾. Bir diğer yandan, sporun güzel amaçlarının yanında spordaki sportmenlik dışı davranışların, aşırı kazanma arzusunun, yozlaşmaların ve müsabaka kurallarına uymamanın spora verdiği zararlar daha evvel yapılan pek çok çalışmada ve yazılmış birçok kitapta belirtilmiştir.^(3, 7, 15, 20, 21, 24, 27, 30) Bussey (2008) Dallas üniversite basketbol liglerinde kazanma baskısının etik dışı davranışlara neden olduğu bildirilmiştir⁽⁹⁾. Hughes (2001) ise 462 basketbol, futbol, amerikan futbolu ve beysbol hakemine uyguladığı çalışmasında seyircilerin hakemlere yaptığı sözel ve sözel olmayan kötü davranışların ana sorun olduğunu ortaya koymuş ve sözel davranışlarla en fazla basketbol hakemlerinin karşılaştıklarını belirtmiştir. Sporunun sporcuya yaptığı fiziksel zarar verici hareketler başka bir kötü davranış olarak ortaya çıkmıştır. Basketbol hakemlerinin hakemlik deneyimi ile kötü davranış algıları puanları arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Yine aynı çalışmada, hakemlerin 279'u hayatlarında sözel hakaretle karşılaştıklarını belirtmiştir⁽¹⁹⁾. Rainey (1998) basketbol hakemlerine %45 oranında itme, tutma ve tükürme gibi küçük saldırıların;

%51 oranında da yumruklama, boğaz sıkılması ve üzerlerine yabancı madde atılması gibi ciddi saldırıların yapıldığını; hakemlere %41 oranında oyuncuların, %20 oranında ailelerin, %19 oranında antrenörlerin ve %15 oranında taraftarların saldırdığını ortaya koymuştur⁽²⁵⁾. Ekmekçi (2008), basketbol hakemlerin en önemli stres kaynaklarından bazılarının antrenörler tarafından yapılan sözlü saldırılar ve başkaları tarafından fiziksel saldırı tehdidi olduğunu belirtmiştir⁽¹⁴⁾. Aktaş ve ark. (2004), üst düzeydeki profesyonel basketbolcuların başarı için kuralların izin verdiği sınırlarda saldırganlık eğilimine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır⁽¹⁾. Keskin (1998), basketbol seyircilerini en çok karşı takım seyircilerinin saldırganlığa ittiğini ortaya koymuştur⁽²²⁾. Ekmekçi (2004), basketbol hakemlerin %41,3'ünün sözlü ya da fiziksel saldırıya uğradığını belirtmiştir. Hakemlere en fazla %54,4 oranla oyuncular ve antrenörlerin, %48,1 oranla seyircilerin ve %19,1 oranla idarecilerin saldırıda bulunduğu belirtilmiştir. Hakemlerin uğradığı saldırı nedenlerinde ise %58 oranla kaybetme hırsı ve üzüntüsü, %57 oranla kararlara itiraz ve %11,9 oranla fanatizmin geldiği belirtilmiştir. 1-3 yıllık hakemlerin %21, 4-6 yıllık hakemlerin %10,8, 7-9 yıllık hakemlerin %5,2, 10-12 yıllık hakemlerin %1,3 ve 13 yıllık ve üstü hakemlerin %2,8 oranında saldırıya uğradıkları geri kalanın saldırıya uğramadıkları belirtilmiştir⁽¹³⁾. Yukarıda incelenen literatüre bakıldığında yurt dışı çalışmalarda, hakemlerin karşılaştıkları saldırı türleri, etik dışı davranışlar, sözlü saldırılar ve kötü davranışlarla ilgili, çalışmalara rastlanırken yurtiçinde sözlü saldırılar, fiziksel saldırılar ve saldırganlık ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır. Sportmenlik dışı davranışları ayrıntılı olarak ele alan; bu davranış türlerini ortaya koyarak kim tarafından kime hangi sıklıkla yapıldığının belirlenmesine yönelik bir çalışmaya rastlanamamıştır. Sportmenlik dışı davranışları her anlamda ortaya koyması açısından bu araştırma önemli görülmektedir.

Müsabakalarda; sporcuların, antrenörlerin ve seyircilerin sportmenlik dışı davranışlarını cezalandırmanın sorumluluğu hakemlerin üzerine düşmektedir. Hakemlerin müsabakaları dürüst bir şekilde yönetmeye çalışmalarına karşın sporcuların da etik dışı davranışlar sergileyerek kazanmak istemeleri literatürde ortaya konmuştur^(5, 26, 28, 29). Günümüzde, sportmenlik dışı davranışların büyük oranda artmasından dolayı hakemler ruhsal ve bedensel olarak zorlanmaktadır⁽¹²⁾. Günümüz sporcusunun hakem otoritesini kabul etmesi için hakemin, hem genel spor hem de hakemlik yaptığı spor dalı konusunda yüksek bir bilgi, kültür ve tecrübe düzeyine sahip olması önem arz etmektedir⁽⁷⁾. Bu bağlamda, hakemin hakemlik yaptığı sporun içinden gelmesi önemlidir denilebilir. Ayrıca tecrübeli hakemlerin daha az saldırganlık davranışlarıyla karşılaştıkları ve yönettikleri müsabakalarda gözlemcilerden diğer hakemlere oranla daha yüksek puan aldıkları da yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur^(8,13). Bunlara ek olarak Banning (2005), davranış eğitimi alan ve buna yönelik maç yöneten hakemlerin maçlarında basketbolcuların daha az sportmenlik dışı davranış sergilediklerini belirtmiştir⁽⁴⁾.

Spor ortamının korunması için müsabakalardaki sportmence davranışların yaşıtılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun amacına varabilmesi için öncelikle müsabakalardaki sportmenlik dışı davranışların ne sıklıkla gerçekleştiğinin, müsabakaları

objektif ve dürüst bir şekilde yönetmesi beklenen hakemlerin bakış açısından tespit edilmesi önemli görülmektedir⁽¹⁷⁾. Ayrıca, bu sportmenlik dışı davranışların hakemlerin belirli kişisel özelliklerine bağlı olarak değişip değişmediğinin ortaya konulması ile sportmenlik dışı davranışlarla daha az karşılaşan hakemlerin kişisel özelliklerine dikkat çekilerek, hakemlik yapacak kişiler seçilirken bu özelliklerin göz önünde bulundurulmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sportmenlik dışı davranış türlerine, sportmenlik dışı davranışın yapıldığı kişilere ve sportmenlik dışı davranışı yapan kişilere dikkat çekecek ve düzeltilmesi yolunda tedbirler sunacağından önem arz etmektedir. Bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı basketbol hakemlerin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışları incelemek, hakemlerin kişisel bilgileri arasındaki bağlantıları ve basketbol ligleri arasındaki sportmenlik dışı davranış farklılıklarını ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu 2007-2008 sezonunda Türkiye Basketbol Ligleri'nde maç yöneten FIBA, A, B ve C klasmanlarındaki toplam 293 basketbol hakemi oluşturmuştur. Geliştirilen veri toplama aracı, karşılaştırmalı veri analizi için ulaşılabilen toplam 235 hakeme uygulanmış; geçerli olarak 5 FIBA, 27 A Klasman, 56 B Klasman, 104 C Klasman olmak üzere toplam 192 hakemden toplanılan veriler çalışmada kullanılmıştır. Araştırmaya katılan hakemlerin 174'ü erkek, 18'i kadındır. Hakemlerin 75'i Beden Eğitimi Bölümü mezunu iken 117 hakem diğer bölümlerden mezun olmuşlardır. Hakemlerden 153'ü basketbolda lisanslı sporculuk yapmışken, 39 hakem lisanslı sporculuk yapmamıştır. A Klasman ve FIBA hakemleri 1. ligde, B Klasman hakemleri 2. ligde, C Klasman hakemleri de Bölgesel Lig'de maç yöneten hakemlerdir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada kullanılan veri toplama aracı geliştirilirken; konuyla ilgili literatür taraması yapıp teorik bilgiye ulaşıldıktan sonra çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere hakemlere yönelik geliştirilen, "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu (KBGF)" ve hakemlerin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlara yönelik hakemlerin; sporcuların, teknik ekibin ve seyircilerin davranışlarını değerlendirdikleri "Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi (SDDA)" kullanılmıştır. Veri toplama araçları aşağıdaki sırayla geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

"Kişisel Bilgi ve Görüş Formu"nun Hazırlanması

Klasmanda maç yöneten basketbol hakemleri hakkında, bilgi toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu" hazırlanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenlerini "Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi" oluştururken, araştırmanın bağımsız değişkenlerini

ise; klasmanda maç yöneten basketbol hakemlerinin yaşı, cinsiyeti, yüksekokul/fakülteden mezun olduğu bölümü, hakemlik yaşı, bir önceki sezonda maç yönettiği klasmanı, klasmanında bir sezonda yönettiği ortalama maç adedi, hakemlik yaptığı branşta lisanslı sporculuk durumu ile ilgili sorular oluşturmaktadır.

“Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi”nin Hazırlanması ve Geçerlilik Çalışması”

Anketin hazırlık aşamasında, aktif olarak hakemlik yapan bireyler arasından rastgele belirlenen 24 hakemle karşılıklı görüşmeler yapılmış daha sonra aynı hakemlere açık uçlu anket formu ile uygulama yapıp onların karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri yazılı olarak alınmıştır. Anket geliştirilirken yapı, içerik, yüzeysel ve ölçüt geçerliliği olmak üzere 4 farklı geçerlilik göstergesi göz önünde bulundurulmuştur Bu geçerlilik çalışmaları ışığında anket oluşturma safhasında basketbol kural kitaplarından ve literatürdeki benzer anketlerden yararlanılmıştır. Daha sonra hakemlerden toplanan açık uçlu anket formları tasnif edilip incelenmiş ve anketin ham ifadeleri oluşturulmuştur. Bunların sonucunda sportmenlik dışı davranışları tarif eden 284 adet ifade belirlenmiştir. Belirlenen ham anket ifadeleri bilirkişilere ve hakemlere daha önce gönderilmiş, ifadelerin hem anlaşılabilirliğine hem de ölçülmek istenen davranışı ölçüp ölçmediğine dair bilirkişi görüşleri alınmıştır. Bu geçerlilik çalışmaları sonucunda başlangıçta 284 ifadeden oluşan “Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi”, benzer ifadelerin birleştirilmesiyle 120 ifadeye indirgenmiştir. Eldeki 120 ifade, “fiziksel saldırı girişimi, hakaret vb.” gibi ana başlıklar altında toplanarak bir soru içerisinde 4 farklı grubun birden (sporcu, seyirci, teknik ekip, hakem) karşılaştığı ya da yaptığı şekilde birleştirilip 41 maddeye indirilmiş ve hakemlere o şekilde dağıtılmıştır, örnek soru şekilleri aşağıdaki tablo 1’de görülebilir. Daha sonra pilot çalışma yapılması amacıyla 20 faal hakeme anket uygulanmıştır ve anlaşılan/anlaşılmayan maddeler ile soruların açıklığı ve netliği konusunda görüşleri alınıp gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra ankete son şekli verilmiştir. Basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranış sıklıklarının tespit etmek için geliştirilen anket, 5’li Likert tipindedir. Olumlu ifadelerin seçenekleri “Her Zaman”, “Çok Sık”, “Ara Sıra”, “Nadiren”, “Hiçbir Zaman” şeklinde sıralanmış ve 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde puanlanmıştır. “Sportmenlik Dışı Davranışlar Anketi” anket tarzı bir bilgi toplama aracı olduğundan ve durum değerlendirmesi içerdiğinden güvenilirlik çalışması yapılma gereksinimi olmamıştır⁽¹⁶⁾.

Sportmenlik dışı davranışlar anketinde bulunan 120 maddeye ilişkin ifadeler analiz edilirken bilirkişilerden elde edilen dönütlerle üç farklı grupta sınıflandırılmıştır. Bu gruplar oluşturulurken maddelerin içerikleri dikkate alınmıştır. Buna göre; sportmenlik dışı davranışları yapanlar; sporcular, teknik ekiptekiler ve seyirciler olarak belirlenmiştir. 1. grupta ele alınan davranışlar sportmenlik dışı davranışları yapan gruba göre belirlendiğinden sportmenlik dışı davranışları sergileyen kişilerin ele alındığı bu gruba “davranışı yapan gruba göre” adı verilmiştir. Sportmenlik dışı davranışların yapıldığı gruplar hakemler, sporcular, teknik ekiptekiler ve seyirciler olarak ortaya çıkmıştır. 2. grupta ele alınan davranışlar sportmenlik dışı davranışların kime yapıldığına göre belirlendiğinden sportmenlik dışı

davranışların yapıldığı kişilerin ele alındığı bu gruba “davranışın yapıldığı gruba göre” adı verilmiştir. Sportmenlik dışı davranış türleri 16 farklı kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler fiziksel saldırı girişimi, fiziksel saldırı, hakaret, saygısızlık, tehdit, tahrik, takdir etmeme, protesto, psikolojik baskı, malzemeye zarar, konsantrasyon bozma, hakeme yardım etmeme, itiraz, hakemi şikayet, rakibi şikayet ve sportif erdeme aykırılık olarak isimlendirilmiştir. 3. grupta ele alınan sportmenlik dışı davranışlar, bu davranışların türüne göre ele alındığından bu faktöre “yapılan davranışın türüne göre” adı verilmiştir. Ankette “Sporcular” olarak geçen kişiler sahada mücadele eden sporcular ve yedek sporculardan oluşmaktadır. “Teknik Ekip” olarak geçen kişiler takım yedek sırasında bulunan antrenör, yardımcı antrenör, yönetici, masör, sağlıkçı, istatistikçi vb. gibi kişilerden oluşmaktadır. “Seyirciler” olarak geçen kişiler ise tribünlerden maçı izleyen kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 1. Örnek Anket Soruları

1 = Hiçbir Zaman				2 = Nadiren					3 = Ara Sıra					4 = Çok Sık					5 = Her Zaman			
7 Sporcular, hakaret ederler (küfür, kötü söz, vb.)																						
Hakeme				Rakip Sporcuya					Rakip Teknik Ekibe					Rakip Seyirciye								
1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4					
8 Teknik ekip, hakaret eder (küfür, kötü söz, vb.)																						
Hakeme				Rakip Sporcuya					Rakip Teknik Ekibe					Rakip Seyirciye								
1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4					
9 Seyirciler, hakaret ederler (küfür, kötü tezahürat vb.)																						
Hakeme				Rakip Sporcuya					Rakip Teknik Ekibe					Rakip Seyirciye								
1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4					
22 Verilmiş kritik bir karardan sonra hakemi sözle ya da hareketle protesto ederler																						
Sporcular				Teknik Ekiptekiler					Seyirciler													
1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5									

İstatistiksel Analiz

Araştırmadaki tüm istatistiksel analizler SPSS 15 paket program kullanılarak yapılmıştır. Verilerinin değerlendirilmesinde istatistikî yöntem olarak frekans, yüzde dağılımları, iki değişken arasındaki ilişkileri bulmak için basit korelasyon (pearson correlation)⁽¹⁰⁾, ANOVA ve bağımsız gruplar için T-Testi kullanılmıştır. Anket formundaki maddelerin hakem tespitlerine göre incelenebilmesi için belirlenen dereceler ve sayısal değerler esas alınarak elde edilen aritmetik ortalama değerleri; Hiçbir Zaman: 1.0–1.8; Nadiren: 1.8–2.6; Ara Sıra: 2.6–3.4; Çok Sık: 3.4–4.2; Her Zaman: 4.2–5.0 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Tablo 2. Basketbol Hakemlerinin Yönettikleri Liglere Göre Kişisel Bilgilerinin Ortalamaları

Değişkenler		f	$\bar{X}$	En Az	En Çok
Yönettikleri Liglere Göre Yaş Ortalamaları	Basketbol 1. Lig	2	32.65	25	42
	Basketbol 2. Lig	6	30.85	22	45
	Basketbol Bölgesel Lig	104	25.15	20	37
	Toplam	192	29.55	20	45
Yönettikleri Liglere Göre Hakemlik Yaşı Ortalamaları	Basketbol 1. Lig	2	12.21	7	23
	Basketbol 2. Lig	6	10.19	4	26
	Basketbol Bölgesel Lig	104	5.39	2	14
	Toplam	192	9.26	2	26
Yönettikleri Liglere Göre Yönettikleri Maç Ortalamaları	Basketbol 1. Lig	2	25.06	17	40
	Basketbol 2. Lig	6	15.14	8	25
	Basketbol Bölgesel Lig	104	10.31	2	28
	Toplam	192	16.84	2	40

Tablo 2'de hakemlerin yönettikleri lige göre kişisel bilgilerinin ortalamaları verilmiştir.

Tablo 3. Davranışı Yapan Gruba Göre Basketbol Branşında Çeşitli Değişkenler İle Sportmenlik Dışı Davranışlar Arasındaki İlişki

Değişkenler	Davranışı Yapan Grup		
	Sporcu	Teknik Ekip	Seyirci
Yaş	-.174*	-.084	-.027
Cinsiyet	.082	.035	.010
Mezun Bölüm	-.044	-.037	-.076
Hakemlik Yaşı	-.143*	-.080	-.021
Klasman	.073	.022	-.062
Yönettiği Lig	.078	.011	-.056
Ortalama Maç	-.067	-.050	.103
Lisanslı Sporcu	-.135	-.132	-.015

**($p < 0.01$); *($p < 0.05$)

Tablo 3'e göre basketbolda hakemlerin yaşı ve hakemlik yaşı arttıkça sporcu kaynaklı sportmenlik dışı davranışların azaldığı ya da hakemlerin yaşı ve hakemlik yaşı azaldıkça sporcu kaynaklı sportmenlik dışı davranışların arttığı söylenebilir.

Tablo 4. Davranışın Yapıldığı Gruba Göre Basketbol Branşında Çeşitli Değişkenler İle Sportmenlik Dışı Davranışlar Arasındaki İlişki

Değişkenler	Davranışın Yapıldığı Grup			
	Hakem	Rakip Sporcu	Rakip Teknik Ekip	Rakip Seyirci
Yaş	-.096	-.115	-.090	-.039
Cinsiyet	.044	.059	.005	.019
Mezun Bölüm	-.053	-.072	-.038	.006
Hakemlik Yaşı	-.096	-.109	-.050	-.009
Klasman	-.024	.040	.026	.007
Yönettiği Lig	-.027	.036	.024	.022
Ortalama Maç	-.006	-.035	.000	.068
Lisanslı Sporcu	-.114	-.098	-.085	-.007

**($p < 0.01$); *($p < 0.05$)

Tablo 4 incelendiğinde; hakemlere, rakip sporculara, rakip teknik ekibe ve rakip seyirciye karşı yapılan sportmenlik dışı davranışlarla hakemlerin kişisel bilgileri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 5. Yapılan Davranışın Türüne Göre Basketbol Branşında Çeşitli Değişkenlerle Sportmenlik Dışı Davranış Türleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	Davranış Türleri															
	FSG	FS	HAK	SAYG	TEH	TAH	TE	PRO	PSİ BAS	MAL ZAR	KONS BOZ	HYE	İTİ	HŞ	RŞ	SEA
Yaş	-.157*	-.093	-.081	-.040	-.114	-.045	.023	.014	-.082	-.055	-.141	-.092	-.137	-.034	-.031	-.126
Cinsiyet	.018	.035	-.019	-.026	.070	.049	-.053	.101	.026	.072	.156*	-.037	.102	.081	.102	.034
Mezun Bölüm	-.025	-.109	.015	.021	-.086	-.081	-.038	-.032	.023	-.091	-.036	.033	-.097	.010	-.025	-.084
Hakemlik Yaşı	-.124	-.077	-.052	-.047	-.059	-.038	-.039	-.006	-.084	-.044	-.144*	-.051	-.131	.000	.004	-.124
Klasman	-.165*	.081	-.009	-.072	.049	-.053	.005	-.103	-.048	.048	.048	-.029	.070	-.057	-.121	.045
Yönettiği Lig	-.144*	.084	.001	-.058	.045	-.042	-.015	-.103	-.053	.045	.035	-.029	.057	-.061	-.119	.054
Ortalama Maç	-.177*	-.038	.022	.063	-.006	.078	.001	.064	.084	-.091	-.038	-.055	-.045	-.002	.064	-.021
Lisanslı Sporcu	-.067	-.112	-.031	.001	-.047	-.124	-.062	-.049	-.099	-.101	-.055	-.034	-.052	-.082	-.125	-.121

**($p < 0.01$) ; * ($p < 0.05$)

SPORTMENLİK DIŞI DAVRANIŞ KISALTMALARININ AÇILIMI						
FSG	FS	HAK	SAYG	TEH	TAH	PRO
Fiziksel Saldırı Girişimi	Fiziksel Saldırı	Hakaret	Saygısızlık	Tehdit	Tahrük	Takdir Etmeme
PSİ BAS	MAL ZAR	KONS BOZ	HYE	İTİ	HŞ	RŞ
Psikolojik Baskı	Malzemeye Zarar	Konsantrasyon Bozma	Hakeme Yardım Etmeme	İtiraz	Hakemi Şikâyet	Rakıbi Şikâyet
						SEA
						Sportif Erdeme Aykırılık

Tablo 5'e göre; fiziksel saldırı girişimi hareketleriyle hakemlerin yaşı, klasmanı, yönettiği lig ve yönettiği ortalama maç arasında negatif anlamlı ilişki vardır. Dolayısıyla hakemlerin yaşı, klasmanı, yönettiği ligi ve yönettiği ortalama maç azaldıkça fiziksel saldırı girişimi hareketlerinin arttığı ya da hakemlerin yaşı, klasmanı, yönettiği ligi ve yönettiği ortalama maç arttıkça fiziksel saldırı girişimi hareketlerinin azaldığı söylenebilir ayrıca basketbolda hakemlerin cinsiyeti ile konsantrasyon bozma davranışları arasında pozitif anlamlı ilişki ile de kadınların maçlarda daha fazla konsantrasyon bozma davranışlarıyla karşılaştıkları söylenebilir. Basketbolda hakemlerin hakemlik yaşı ile konsantrasyon bozma davranışları arasında negatif anlamlı ilişki görülmektedir. Buna göre basketbolda hakemlerin hakemlik yaşı azaldıkça müsabakadaki konsantrasyon bozma davranışlarının arttığı ya da basketbolda hakemlerin hakemlik yaşı arttıkça müsabakadaki konsantrasyon bozma davranışlarının azaldığı söylenebilir.

Tablo 6. Davranışı Yapan Gruba Göre Basketbol Ligleri Arasında Sportmenlik Dışı Davranış Farklılıklarının Karşılaştırılması

Davranışı Yapan Grup	TBF 1.lig (n=32)		TBF 2.lig (n=56)		TBF Bölgesel lig (n=104)		df	Fark	p
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS			
Sporcu	2.68	.35	2.73	.49	2.77	.49	(2-189)	.577	.563
Teknik Ekip	2.50	.37	2.55	.49	2.53	.53	(2-189)	.094	.911
Seyirci	3.37	.53	3.31	.68	3.27	.67	(2-189)	.297	.743

Tablo 6 incelendiğinde; basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlarda davranışı yapan gruba göre basketbol ligleri arasında hiçbir parametrede anlamlı fark bulunamamıştır. Bunun yanında her 3 ligde de en çok sportmenlik dışı davranışı sırasıyla seyircilerin, sporcuların ve teknik ekiptekilerin yaptığı görülmektedir.

Tablo 7. Davranışın Yapıldığı Gruba Göre Basketbol Ligleri Arasında Sportmenlik Dışı Davranış Farklılıklarının Karşılaştırılması

Değişkenler	TBF 1.lig (n=32)		TBF 2.lig (n=56)		TBF Bölgesel lig (n=104)		df	Fark	p
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS			
Hakeme	3.03	.47	3.03	.62	3.00	.62	(2-189)	.086	.917
Sporcuya	2.86	.36	2.92	.49	2.92	.51	(2-189)	.188	.829
Teknik Ekibe	2.28	.34	2.34	.49	2.33	.53	(2-189)	.160	.852
Seyirciye	2.61	.48	2.61	.58	2.64	.59	(2-189)	.064	.938

Tablo 7 incelendiğinde; basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlarda davranışın yapıldığı gruba göre basketbol ligleri arasında hiçbir parametrede anlamlı fark bulunamamıştır. Bunun yanında her 3 ligde de en çok sportmenlik dışı davranışın sırasıyla hakemlere, sporculara, seyircilere ve teknik ekiptekilere yapıldığı görülmektedir. ;

Tablo 8. Yapılan Davranışın Türüne Göre Basketbol Ligleri Arasında Sportmenlik Dışı Davranış Farklılıklarının Karşılaştırılması

Davranış Türü	TBF 1.lig (n=32)		TBF 2.lig (n=56)		TBF Bölgesel lig (n=104)		df	Fark	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS			
Fiziksel Saldırı Girişimi	2.26	.37	2.37	.53	2.47	.56	(2-189)	2.009	.137
Fiziksel Saldırı	2.21	.36	2.22	.55	2.32	.60	(2-189)	.766	.466
Hakaret	2.84	.48	2.91	.61	2.86	.65	(2-189)	.143	.866
Saygısızlık	2.88	.49	2.88	.64	2.80	.59	(2-189)	.382	.683
Tehdit	2.53	.44	2.56	.67	2.61	.70	(2-189)	.193	.824
Tahrik	2.91	.60	2.91	.69	2.84	.70	(2-189)	.209	.812
Takdir Etmeme	2.79	.72	2.90	.69	2.80	.74	(2-189)	.436	.647
Protesto	3.60	.73	3.54	.89	3.38	.94	(2-189)	1.057	.349
Psikolojik Baskı	3.61	.80	3.65	.92	3.52	.91	(2-189)	.435	.648
Malzemeye Zarar	2.56	.60	2.57	.82	2.64	.79	(2-189)	.235	.791
Konsantrasyon Bozma	3.24	.63	3.31	.77	3.32	.78	(2-189)	.143	.867
Hakeme Yardım Etmeme	3.16	.84	3.17	1.01	3.09	1.19	(2-189)	.110	.896
İtiraz	3.14	.69	3.26	.90	3.29	.90	(2-189)	.355	.701
Hakemi Şikâyet	3.51	.73	3.38	.97	3.33	1	(2-189)	.383	.682
Rakibi Şikâyet	3.58	.75	3.45	.88	3.31	.88	(2-189)	1.354	.261
Sportif Erdeme Aykırılık	2.81	.45	2.76	.50	2.86	.60	(2-189)	.618	.540

Tablo 8 incelendiğinde; basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlarda yapılan davranış türüne göre basketbol ligleri arasında hiçbir parametrede anlamlı fark bulunamamıştır. Ek olarak, her 3 ligde de psikolojik baskı davranışı en çok görülen sportmenlik dışı davranış türü olurken, fiziksel saldırı her 3 ligde de en az görülen sportmenlik dışı davranış olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında sportmenlik dışı davranış türlerinin hangi ligde ne oranda görüldüğü yukarıda ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

TARTIŞMA

“Davranışı yapan gruba göre”; tecrübeli ve yaşı büyük hakemlerin daha az, tecrübesiz ve yaşı küçük hakemlerin daha çok sporcu kaynaklı sportmenlik dışı davranışlarla

karşılaştığı söylenebilir (Tablo 3). Ayrıca “Yapılan davranışın türüne göre” ise yine tecrübeli ve yaşı büyük hakemlerin daha az, tecrübesiz ve yaşı küçük hakemlerin daha çok fiziksel saldırı girişimi hareketiyle karşılaştığı söylenebilir (Tablo 5). Literatürde Rainey ve Duggan (1998), basketbolda en çok saldırgan davranış sergileyenlerin sporcular (%41) olduğunu⁽²⁵⁾; Ekmekçi ise (2004), en az saldırgan davranışla tecrübeli en çok saldırgan davranışla tecrübesiz hakemlerin karşılaştığını⁽¹³⁾ belirtmişlerdir. Bu bağlamda çalışma sonuçlarının literatürle paralellik gösterdiği söylenebilir. Basketbolda yaşı büyük ve uzun süredir maç yöneten hakemlerin tecrübeli hakem oldukları düşünülebilir. Buna göre, sporcuların teknik ekiptekilerin ve seyircilerin tecrübeli hakemleri, o ligde uzun zamandır maç yönettikleri için tanıyor olmalarından ya da tecrübesiz hakemleri yeni olmalarından dolayı yeterince tanımamalarından bahsedilebilir. Bu yorumları destekler biçimde; Başkan (2003), ise yaşı büyük hakemlerin yaşı küçük hakemlere oranla yönettiği müsabakaların gözlemcilerinden daha yüksek puan aldıklarını belirtmiştir⁽⁸⁾. Gözlemcisinden yüksek puan alan hakemin maçı iyi yönettiği düşünülürse, yönettiği müsabaka da daha az sportmenlik dışı davranışla karşılaşan hakemin de başarılı maç yönettiği söylenebilir. Dolayısıyla, hakemlerin sporcu kaynaklı sportmenlik dışı davranışları ya da fiziksel saldırı girişimi davranışlarını tecrübelerinden dolayı engelledikleri; sporcuların ise yaşı büyük ve tecrübeli hakemlerin ne tür cezalar verebileceklerini bildiklerinden bu davranışları yapmadıkları söylenebilir. Yeni ve tecrübesiz hakemler ise deneyim açısından da yeni oldukları için sporcuların, teknik ekiptekilerin ve seyircilerin bu tarz sportmenlik dışı davranışlarına yeterince doğru yaklaşım sergileyemeyebilirler. Tecrübeli hakemlerin hata oranları daha düşük olabileceğinden sporcuları kontrol altında tutma şansı ve onların itiraz etmelerini engelleme şansı tecrübesiz hakemlere oranla daha yüksek olabilir. Diğer yandan, sporcular, teknik ekiptekiler ve seyirciler, tecrübesiz hakemleri tecrübeli hakemlere oranla daha kolay etki altına alabileceklerini düşündüklerinden sportmenlik dışı davranışları sergileyebilirler. Banning’e (2005), göre davranış eğitimi alan ve buna yönelik maç yöneten hakemlerin maçında sporcuların daha çok olumlu davranış sergiledikleri ve çok az sportmenlik dışı davranış sergiledikleri belirtilmiştir⁽⁴⁾. Bu bağlamda hakem komitelerinin de zaten uyguladıkları gibi tansiyonu yüksek müsabakalara tecrübeli hakem atamaları ve hakemlere hakemlikleri süresince karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlara davranış bazında nasıl yaklaşım sergilemeleri gerektiğine yönelik davranış eğitimleri vermelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

“Yapılan davranışın türüne göre”; basketbol hakemlerinin yönettikleri ortalama maç azaldıkça fiziksel saldırı girişimi davranışlarının arttığı ya da basketbol hakemlerinin yönettikleri ortalama maç arttıkça fiziksel saldırı girişimi davranışlarının azaldığı söylenebilir. Yeni ya da tecrübesiz hakemlerin daha az maç yönettikleri düşünülürse artan fiziksel saldırı girişimi davranışlarının hakemin tecrübesiz ya da hatalı kararları sıkça vermesiyle ilgili olduğu ya da eski ve tecrübeli hakemlerin daha çok maç yönettikleri düşünülürse azalan fiziksel saldırı girişimi davranışlarının hakemin tecrübeli ve az hata ile maç yönetmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Bahadır’a göre (2006), Konyaspor taraftarı

maçlarda hakemin yanlış tutum ve davranışlarının kendilerini saldırganlığa iten (%41) en önemli faktör olarak görmekte-dirler⁽²⁾. Yine Ekmekçi ise (2004), en az saldırgan davranışla tecrübeli en çok saldırgan davranışla tecrübesiz hakemlerin karşılaştığını belirtmiştir⁽¹³⁾. Mc Coy (2004) ise beysbol liginde sözel hareketlerin fizikselden daha çok olduğunu belirtmiştir⁽²³⁾. Araştırma sonuçlarının literatürle paralellik gösterdiği söylenebilir. Bu bilgiler ışığında özellikle gerilimi yüksek müsabakalarda tecrübeli hakemlerin maçlara verilmesi, müsabaka ortamındaki gerilimin düşmesine ve sportmenlik dışı davranışların azalmasına sebep olabilir.

“Yapılan davranışın türüne göre”; basketbolda kadın hakemlerin yönettiği maçlarda daha fazla konsantrasyon bozma davranışlarıyla karşılaştıkları söylenebilir. Bunun nedeni, kadın hakemlerin erkek hakemlere oranla bu davranışları daha fazla algılamaları ya da bu davranışı tolere etme sınırlarının erkeklere oranla daha düşük olması olarak düşünülebilir. Ayrıca, basketbolda hem seyirci çoğunluğunun hem de sporcu çoğunluğunun erkek olduğu göz önünde bulundurulursa erkek sporcu/teknik ekip/seyircilerin kadın hakemleri daha kolay etki altına alabileceklerini düşündüklerinden ve kadın hakemlerin belki de hata yapmaya daha meyilli olduklarını düşündükleri için bu tür davranışları daha çok gösteriyor oldukları düşünülebilir. Bunun yanında, kadın hakemlerin erkeklere göre, daha az sert bir yapıya sahip olduklarını ve daha çok tolere gösterebileceklerini düşünüyor olmaları da mümkündür. Literatürde sportmenlik dışı davranışların hakemlerin cinsiyetine göre değişip değişmediğine yönelik bir çalışmaya rastlanamamıştır.

“Yapılan davranışın türüne göre”; basketbolda hakemlerin hakemlik yaşı azaldıkça müsabakalardaki konsantrasyon bozma davranışlarının arttığı ya da basketbolda hakemlerin hakemlik yaşı arttıkça müsabakalardaki konsantrasyon bozma davranışlarının azaldığı söylenebilir. Konsantrasyon bozma davranışı genellikle hakeme belli etmeden rakibinin dikkatini dağıtarak onun hata yapmasını sağlamak olarak açıklanabilir. Konsantrasyon bozma davranışları basketbolda bazı durumlarda teknik faulle cezalandırılırken bazı durumlarda bu davranışlar pozisyonun durumuna göre göz ardı edilebilmektedir⁽⁶⁾. Aktaş ve ark. (2004), üst düzeydeki profesyonel basketbolcuların başarı için gerekli olan ve kuralların izin verdiği sınırlarda amaçlarına ulaşmak için saldırganlık eğilimine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır⁽¹⁾. Literatürdeki çalışmalar, araştırma sonuçlarıyla benzerlikler göstermektedir. Bu bakış açısıyla tecrübesiz hakemlerin maçı daha çok kurallara uygun yönetmeye konsantre oldukları ve bu tarz davranışlara daha az dikkat ettikleri ya da tecrübesizliklerinden dolayı bu davranışları iyi gözlemleyemedikleri veya hangi davranışı cezalandırıp hangilerini cezalandırmamaları gerektiğini bilmedikleri düşünülmektedir. Tecrübeli hakemlerin ise sporcuların bu davranışlarını daha iyi sezebileceği düşünülebilir. Dolayısıyla tecrübeli hakemlerin, oyuncuların kuralı esnetmeye yönelik bu davranışlarını çok rahat fark edebildikleri tecrübesiz hakemlerin ise fark edemedikleri söylenebilir.

“Yapılan davranışın türüne göre”; basketbolda hakemlerin yönettiği lig ve klasmanı düştükçe fiziksel saldırı girişim davranışlarının arttığı söylenebilir. Fiziksel saldırı girişimi

de fiziksel saldırıya teşebbüs etmek olduğundan tecrübesiz hakemlerin bu davranışlarla daha zor başa çıkabildikleri söylenebilir. Herhangi bir spor dalında görevini yapan bir hakeme yapılacak olan fiziksel saldırı ya da buna teşebbüs etmek çok ağır bir sportmenlik dışı davranış olmakla birlikte cezası basketbolda çok ağırdır (Basketbol için 3 aydan 2 yıla kadar hak mahrumiyeti, vardır)⁽¹¹⁾. Ancak, hakemlerden elde edilen verilere göre fiziksel saldırı ve saldırı girişimi davranışlarına ağır cezalar verilmesine rağmen bu davranışlar sıkça görülmektedir. Verilen bu cezaların sportmenlik dışı davranışların azaltılmasına yönelik yaptırımının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tip davranışlara yönelik cezaların yaptırımı olacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve mutlak uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak; bu çalışma Türkiye Basketbol Ligleri'ndeki sportmenlik dışı davranışları tespit etmeye yönelik olarak yapılmış bir çalışmadır. Basketbolda hakemlerin belirli değişkenleriyle sportmenlik dışı davranışlar arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür; ayrıca basketbolda en fazla sportmenlik dışı davranışı sırasıyla seyircilerin, sporcuların ve teknik ekiptekilerin yaptığı ve sportmenlik dışı davranışın en fazla hakeme daha sonra sporcuya daha sonra seyirciye daha sonra da teknik ekiptekilere karşı yapıldığı ortaya çıkmıştır. Davranış türleri açısından ise en çok karşılaşılan sportmenlik dışı davranışların sırasıyla psikolojik baskı, protesto, rakibi şikayet, hakemi şikayet, konsantrasyon bozma, itiraz, hakeme yardım etmeme, tahrik, hakaret, saygısızlık, takdir etmeme, sportif erdeme aykırılık, malzemeye zarar verme, tehdit, fiziksel saldırı girişimi ve fiziksel saldırı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar ışığında; hakemlere hakemlikleri sırasında fiziksel antrenmanların yanında, sportmenlik dışı davranışlarla nasıl başa çıkabileceğinin eğitiminin verilmesi hatta hangi sportmenlik davranış karşısında nasıl hareket etmesi gerektiğinin eğitimi verilmelidir. Federasyonun ise bu davranış türlerinin liglerdeki karşılaşılma sıklıklarını göz önünde bulundurarak ligler bazında önleyici tedbirler alması yararlı olacaktır. Ayrıca hakemlerin sportmenlik dışı davranışlarla karşılaştıkları zaman kuralları esnetmeden uygulamaları için federasyonların, hakem komitelerinin ve medyanın hakemlerin yanında yer alması önem arz etmekte ve bu davranış hangi gruptan gelirse gelsin eşit şekilde yaptırımlarının uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Aktaş, A, Çobanoğlu, G, Yazıcılar İ. Profesyonel Erkek Basketbolcuların Saldırganlık Düzeyleri ile Maç Başarıları Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Spor metre Bed. Eğt. Sp. Bil. Der., II(3): 127-134; 2004.
2. Bahadır, Z. Futbol Seyircisinin Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi Konyaspor Örneği. Yüksek Lisans. Niğde: Niğde Üniversitesi; 2006.
3. Balcıoğlu, İ. Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi. 1. Baskı. İstanbul: Bilge Yayınları; 2003.
4. Banning, SA. The Effect of Referees' Prosocial Behavior Techniques on Promoting Sportmanship and Fun in Youth Basketball Palyers. Doctorate Thesis. Utah: The University of Utah; 2005.

5. Barrow, HM. Man and Movement: Principles of Physical Education (2nd edition). Philadelphia: Lea & Febiger; 1977.
6. Basketbol Resmi Kuralları. Türkiye Basketbol Federasyonu. [internette]. [Erişim 25.02.2011] http://www.tbf.org.tr/kerberos_fp.html?DID=03HHETYDMFPUPZVNTG; 2010.
7. Başer, E. Uygulamalı Spor Psikolojisi. 3. Baskı. Ankara: Bağırhan Yayınevi; 1998.
8. Başkan, M. Türkiye Altıncı Bölge C Klasman Futbol Hakemlerinin Hakemlik Performanslarına Etki Eden Bazı Değişkenlerin Araştırılması. Yüksek Lisans. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi; 2003.
9. Bussey, RW. Perceptions of Selected Athletic Directors in the Dallas/Fort Worth Metroplex Region Regarding Factors and Issues of Ethics in Interscholastic Athletics. Doctorate Thesis. Denton: Texas Woman's University; 2008.
10. Büyüköztürk, Ş. Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 1. Baskı. Pegem A Yayıncılık; 2002.
11. Disiplin Yönergesi. Türkiye Basketbol Federasyonu. [İnternette]. [Erişim 08.02.2011]. [http://www.tbf.org.tr/tbfweb/tbfweb2.nsf/\(\\$Lookup_TBfv1_BasinBulteni_T_Yoner_WEB_View\)/9BFE1CE7FC90A832C22577B3003DAC7C/\\$FILE/2010-2011DisiplinYonergesi.pdf](http://www.tbf.org.tr/tbfweb/tbfweb2.nsf/($Lookup_TBfv1_BasinBulteni_T_Yoner_WEB_View)/9BFE1CE7FC90A832C22577B3003DAC7C/$FILE/2010-2011DisiplinYonergesi.pdf); 2011.
12. Doğan, O. Spor Psikolojisi. 2. Baskı. Adana: Nobel Kitabevi; 2005
13. Ekmekçi, R. Basketbol Hakemlerinin Genel Profili ve Saldırgan Davranışlarla Karşılaşma Durumu. Yüksek Lisans. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi; 2004.
14. Ekmekçi, R. Basketbol Hakemlerinin Stres Kaynakları ile Stresle Basa Çıkma Yöntemlerinin Tespiti ve Önleyici Yöneltil Uygulamaların Geliştirilmesi. Doktora. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi; 2008.
15. Erdemli, A. Spor Yapan İnsan. 1. Baskı. E Yayınları; 2008
16. Erkuş, A. Bilimsel Araştırma Sarmalı. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi; 2005.
17. Gürpınar, B. Basketbol ve Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışlar ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Doktora, Ankara; 2009.
18. Güven, Ö. Türklerde Spor Kültürü. Geliştirilmiş 2. Baskı. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları; 1999.
19. Hughes, S. New Mexico High School Sports Officials' Perceptions of Athlete Coach and Spectator Conduct. Doctorate Thesis. Albuquerque: The University of New Mexico; 2001.
20. Johnson, JD. Current Perceptions of Mississippi Soccer Coaches, Game Officials and Administrators on Youth Sport Misconduct. Doctorate Thesis. Mississippi: The University of Southern Mississippi; 2004.
21. Kampf, S. A Study of Division 1 Men's Collage Basketball Official's Perceptions of Sportsmanship. Doctorate Thesis. New York: State University of Buffalo; 2005.

22. Keskin, HK. Farklı Cinsiyetteki Basketbol Seyircilerini Saldırganlığa İten Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans. Ankara: Gazi Üniversitesi; 1998.
23. McCoy, FG. Verbal and Physical Abuse Against Umpires in Girls and Boys' Sports. Master Thesis. Columbia: University of Missouri; 2004.
24. Powell, JT. Origins and Aspects of Olympics. Champaign, IL: Human Kinetics; 1994.
25. Rainey, DV, Duggan, P. Assaults on Basketball Referees a Statewide Survey, Jour. of Sport Behav. (JSB) 1998, 21(1): 113 -120; 1998.
26. Ryska, TA. Sportsmanship in Young Athletes: The Role of Competitiveness, Motivational Orientation, and Perceived Purposes of Sport. The Journal of Psychology, 137(3): 273-293; 2003.
27. Satcher, ND. Social and Moral Reasoning of High School Athletes and Non-Athletes. Doctorate Thesis. The University of Southern Mississippi; 2006.
28. Sigauw, JA, Rockness, JW, Hunt, TG, & Howe, LV. Ethical Values and Leadership: A Study of AACSB Business School Deans. Academy of Management Annual Meeting, San Diego, CA; 1998.
29. Stornes, T. Sportsmanship in Elite Sports: On the Effects of Personal and Environmental Factors on the Display of Sportsmanship Among Elite Male Handball Players. European Physical Education Review, 7(3): 283-304; 2001
30. Toohey, K, Veal, AJ. The Olympic Games: A Social Science Perspective. Library of Congress Cataloging; 2000.